

## ВІДГУК

**офіційного опонента - Дешко Людмили Миколаївни – доктора юридичних наук, професора кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України, на дисертацію Медвідь Олександри Олександрівни на тему «Правова політика у сфері гендерної ідентичності в Україні», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії права за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»)**

**Актуальність теми дисертації.** Держава, влада і право завжди взаємозумовлені і залежать від рівня духовного, соціально-політичного, суспільного та економічного розвитку певного суспільства. Сутність права полягає в регулюванні суспільних відносин, в досягненні на нормативній основі такої стабільної організованості суспільства, при якій реалізуються демократія, економічна свобода, свобода особистості тощо. Вище призначення права - забезпечувати, гарантувати в нормативному порядку свободи людини і громадянина, стверджувати справедливість, створювати оптимальні умови для переважної дії в соціумі позитивних економічних, соціальних і духовних чинників, виключаючи найоптимальніший захист ідентичності особи. У зв'язку з цим очевидним є феномен людини у праві для реалізації об'єктивно необхідної функції держави — врегулювання відносин у суспільстві, адже без цього атрибута суспільство просто зруйнується під впливом його внутрішніх суперечностей. Тому виявлення сутності ідентичності особи у правовій реальності, оновлення правової політики у світлі найкращих інтересів особи є завданням демократичної держави.

У сучасній ситуації формування нової методологічної парадигми пізнання в правовій науці ідеалом науковості стає полідисциплінарність, інтелектуальна гнучкість та відкритість до нового. Саме таких комплексний підхід розкриває можливості мотивування правового регулювання нових правових явищ, серед яким суттєве місце займає гендерна ідентичність.

Досліджуване О. Медвідь якище полягає в усвідомленні особистістю себе як представника певного гендеру чи статі, відчуття свого жіночого, чоловічого або андрогінного тіла, вона не є автоматичною надбудовою над біологічною статтю, передбачає нові можливості, що стосуються людської тілесності. Вказане сфера є дуже актуальною, оскільки за допомогою тіла особа презентуємо себе і взаємодіємо з навколишнім світом. Природа тіла, закономірності його відображення, стосунки з ним і уявлення про нього, сутність тіла і тілесності, активно обговорюються на рівні різних наукових напрямів, проте тільки нещодавно ця сфера стала досліджуватися правовою наукою. В межах доктринального аналізу гендерна ідентичність, з його багатомірністю смислів і значень, включене в систему цінностей, підпадає під юридичне нормування, санкціонування, засудження і схвалення суспільною свідомістю, включається як один із вагомих елементів у конституційні ідеали.

В межах України досліджувана О. Медвідь проблема не дістала належного наукового опрацювання, окремі питання у роботах інших авторів розглядалися фрагментарно, в наслідок чого відсутній або недостатньо розроблений системний підхід до її наукового вирішення.

Наведене свідчить про необхідність проведення спеціальних правових досліджень у сфері правової політики гендерної ідентичності особи.

Актуальність теми підтверджується ще й тим, що вона обумовлена сучасними потребами практики реформування теоретичного та галузевого правознавства і необхідністю комплексного розроблення положень та рекомендацій щодо взаємовідносин особи та органів державної влади на підставі принципів демократизму та верховенства права.

Актуальність дисертаційної роботи підтверджується і тим, що вона виконана відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (ст. 3), Концепції адміністративної реформи України, законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Дисертація відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та

порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2020 рр. Тема дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ-ХХІ ст.», яка розробляється науковцями Ужгородського національного університету (номер державної реєстрації 0198U007793).

Вищевикладене дає підстави вважати тему дисертаційного дослідження Медвідь О.О. актуальною і такою, що відповідає сьгоднішнім потребам правової науки.

**Належна ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій** забезпечуються, *по-перше*, плідним використанням низки філософських, загальнонавчаних і спеціальних методів пізнання; *по-друге*, рівнем узагальнення теоретичних висновків і поглядів, викладених у вітчизняній та зарубіжній літературі, правових концепціях і відповідних програмах, міжнародних звітах, правотворчій та правореалізаційній практиці; *по-третє*, ретельним вивченням джерел позитивного права; *по-четверте*, поданими статистичними даними та аналітичними довідками у сфері відображення гендерної ідентичності, становища рівності між статями, репрезентованістю осіб за статями в окремих сферах, поширеністю проблеми відхилення особи від вродженої статі тощо; *по-п'яте*, авторськими емпіричними даними, репрезентативність яких засвідчена зібраним особисто автором упродовж 2016–2020 рр. матеріалом; *по-шосте*, належною апробацією результатів дослідження і їх оприлюдненням, відповідно до встановлених в Україні вимог, до такого виду робіт.

Аналіз дисертації свідчить, що на всіх етапах дослідження використовувався широкий спектр таких філософських, загальнонаукових та спеціальнонаукових методів пізнання: діалектичний; феноменологічний; герменевтичний; системний; структурний; синергетичний; історичний; абстрагування; юридико-статистичний; історико-правовий; юридико-догматичний; порівняльний; метод правового моделювання; юридико-лінгвістичний та інші.

Позитивним у роботі є й те, що в процесі дослідження дисертанткою проаналізований зміст численних нормативно-правових актів, звітів щодо парламентських слухань, прикладів судової практики України та низки інших зарубіжних судів, рішень ЕСПЛ, монографічних досліджень, підручників, спеціальної правової літератури, наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, у яких досліджувалися питання правової політики, ідентичності особи, проблем прав людини соматичного характеру, дискримінації особи за різними ознаками тощо. Загалом 304 джерела, що є достатньо вагомо для такого виду дослідження. Звернемо увагу, що практично третина з них іноземною мовою, серед яких англійська, німецька, французька та польська.

Особливо слід відмітити звіти ООН та ВООЗ, коментарі Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи, роз'яснення Комісара з прав людини Ради Європи, моніторингових звітів неурядових міжнародних організацій, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, роз'ясненні експертні оцінки Американської медичної асоціації, Всесвітньої професійної асоціація здоров'я трансгендерів та інших авторитетних установ. Вказане свідчить не тільки про глобальність аналізу, але й до звернення дисертантки до першоджерел.

Таким чином, достовірність отриманих даних і обґрунтовано сформульованих пропозицій визначається правильно обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, всебічним використанням емпіричного матеріалу, підтверджується результатами апробації на науково-практичних та наукових конференціях, семінарах, а також публікаціями у наукових фахових статтях.

Вищевказане дає підстави стверджувати, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатню міру обґрунтованості та достовірності.

**Наукова новизна і практична значущість одержаних результатів** обумовлена своєчасною постановкою проблеми, дослідженням нових ідей та вирішення проблем гендерної ідентичності особи, намаганням сприяти удосконаленню теоретичної юриспруденції та нормативного матеріалу, що регламентує зазначену сферу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній науковій літературі комплексним дослідженням, що вирішує наукове завдання комплексного аналізу побудови правової політики у сфері гендерної ідентичності в Україні.

Аналізовані аспекти дисертаційного дослідження обумовлено його своєчасністю та правильністю постановки завдань, намаганням сприяти удосконаленню теоретичної юриспруденції, а також законодавства, що забезпечує сферу гендерної ідентичності.

Дисертанткою сформульовано концептуально нові наукові положення та висновки, що мають важливе теоретичне і практичне значення, зокрема: запропоновано авторське визначення права на гендерну ідентичність та дефініцію правової політики у сфері гендерної ідентичності; розроблено засадничі принципи правової політики у сфері гендерної ідентичності; виокремлено розуміння механізму правого регулювання у сфері гендерної ідентичності; запропоновано структуру суб'єктів формування і реалізації правової політики у цій сфері; виокремлено найпоширеніші дискримінаційні чинники, з якими стикаються особи з порушенням гендерної ідентичності; доведено, що чинних законодавчих норм щодо рівності чоловіків і жінок та протидії дискримінації недостатньо для розв'язання проблем у сфері гендерної ідентичності, тому аргументовано потребу прийняття спеціального законодавчого акта, запропоновано його структуру та основні положення; виокремлено складники системи гендерно-орієнтованого підходу в діяльності органів публічної влади. Ці вісім положень наукової новизни дійсно висвітлені авторкою вперше і в роботі достатнім чином вмотивовані та аргументовані.

Також є низка наукових положень, які в дисертації О. Медвідь були удосконалені, з-поміж них наступні: щодо розуміння правового регулювання; щодо стадій механізму правового регулювання у сфері гендерної ідентичності; класифікація норм у сфері гендерної ідентичності; поділ на типи суспільних відносин, які належать до гендерної сфери; пропозиції уніфікації загальнодержавного стандарту ознак дискримінації у всіх нормативних актах, зокрема в Конституції, з обов'язковим внесенням ознаки гендера до дискримінаційного переліку, та введення до Кодексу України про адміністративні правопорушення норм, що регулюють порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації; розуміння політики гендерної ідентичності у публічно-владній сфері; структуру доктринальної бази наукових досліджень у сфері гендерної ідентичності.

Необхідно звернути увагу, що певні у висновках, що подані у дисертаційній роботі містять наукові розробки, які набули подальшого розвитку: методологічні підходи дослідження проблем правової політики у сфері гендерної ідентичності; наукові підходи щодо розуміння понять «правове регулювання» та «правовий вплив»; основні погляди, що існують у доктрині права щодо складових елементів механізму правового регулювання у сфері гендерної ідентичності та зарахування до його елементів правових норм, правових відносин, актів тлумачення норм права та актів їх реалізації; розуміння юридичної природи актів тлумачення норм права як елемента механізму правового регулювання гендерної ідентичності; напрями розвитку політики гендерної ідентичності у державно-владній сфері.

**Практичне значення одержаних результатів у науково-дослідній діяльності, навчальному процесі та правопросвітництві достатньою мірою висвітлене у дисертації, підтверджується додатками і сумнівів не викликає.**

Дисертація має теоретико-прикладний характер, а сформульовані й обґрунтовані в ній висновки і пропозиції становлять науковий інтерес і можуть бути використані у науково-дослідній сфері – для поглиблення знань про

ідеологічну парадигму регулювання гендерної ідентичності в умовах глобалізаційних викликів.

Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі – під час викладання та підготовки навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Теорія держави і права», «Конституційне право», «Адміністративне право», «Соціологія права» та низки інших галузевих дисциплін.

Отримані висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення положень загальнотеоретичної юриспруденції, та є практично корисними в процесі розбудови правової системи. Важливість для практики одержаних автором дисертації результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в нормопроектній діяльності, для удосконалення національного законодавства у сфері захисту та забезпечення прав людини у сфері гендерної ідентичності.

Також висновки та рекомендації можуть використовуватися для продовження розвідок у сфері обґрунтування прав людини нового покоління, формування механізму гарантування прав та свобод громадян, для введення у теорію держави і права як юридичної науки пропонується автором ряд положень, які мають вагому наукову та нормативну цінність.

### **Особливо цінні положення дисертації:**

1. Цілком обґрунтованим методологічна позиція автора, про те що у межах задекларованої концепції неможливо сконцентруватися лише на одному науковому методі, тому плюралізм наукових підходів ліг в основу методологіювання правових явищ. Також позитивно оцінюємо використання синергетичного методу, тому що розвиток права, його інститутів та норм має новітній характер, щоправда, абсолютну сутність цих змін зобразити неможливо. Це пов'язано передусім з глобальними суспільними характеристиками світобуття, оскільки глобальні виклики та кризи впливають на всі правові явища, зокрема на гендерні категорії. Сучасна атрофія класичної форми державного суверенітету, втрата державною владою своїх абсолютно управлінських позицій, розвиток науки, техніки, насамперед біології та медицини, інформаційні загрози – це все

спричиняє неможливість усталеного прогнозування розвитку права людини на гендерну ідентичність. Будь-який синергетичний глобальний поштовх може призвести до радикально протилежного розвитку правової системи у світлі гендера, статі, рівності, подолання проблем дискримінації тощо.

2. Позитивним є й те, що О. Медвідь аналізує правову ідентичність особи в контексті продовження наукової правової доктрини. Так, авторкою джерельну базу дослідження згруповано у три групи: 1) наукові праці за різними напрямками юридичного та іншого суміжного галузевого спрямування, що торкаються питань гендерної рівності, гендерного тяжіння, гендерного аналізу; 2) напрацювання науковців у сфері подолання дискримінації за статевою орієнтацією та гендерною ідентичністю; 3) дослідження щодо ролі ідентичності особи в соціальній та правовій реальності, зазвичай це праці юридичного і філософського спрямування.

3. Цінними для наукового юридичного розуміння сучасних правових категорій положення розроблені дисертанткою про те, що гендерну ідентичність слід розуміти як одну з базових характеристик особистості та соціальний конструкт, що полягає у складноорганізованій, цілісній, внутріпсихічній структурі сприйняття особистості та пов'язана з усвідомленням і переживанням себе як представника визначеної статі.

4. Позитивно можна оцінити абстрактно-модельний підхід автора, в якому вона розглядає механізм правого регулювання гендерної ідентичності як сукупності всіх правових засобів, організованих послідовно з метою досягнення таких суспільних відносин, коли кожна людина може оптимально прийнятно для себе формувати і виражати свою гендерну ідентичність.

5. Позитивно оцінюємо те, узагальнення автора про те, що акти тлумачення Конституційного Суду у сфері гендерної ідентичності відображають наступні аспекти: державний обов'язок належної охорони й захист прав людини; тлумачення поняття «людська гідність», яке лежить в основі розуміння гендерної ідентичності як правового явища і ціннісної категорії сучасного суспільства; правове розуміння рівності можливостей та

окремі аспекти розуміння рівності чоловіків та жінок; порушення права на приватне і сімейне життя.

6. Аксіологічними здобутками вирізняється висновок дисертантки, що розвиток гендерної політики у сфері публічного управління повинен відбуватися в таких напрямках: впровадження системи гендерного інтегрування, під яким розуміють оцінку впливів на жінок і чоловіків будь-яких запланованих дій, разом із законодавством, політикою чи програмами в усіх сферах на всіх рівнях; розробка методичних рекомендацій для діяльності органів виконавчої влади, у яких було б висвітлено особливості гендерних підходів у кожній з них; удосконалення проблем у сфері державної служби, зокрема щодо забезпечення рівних можливостей чоловіків та жінок; підвищення рівня обізнаності, поінформованості та фаховості державних службовців у питаннях гендерної ідентичності. Доведено, що загалом наявні галузеві акти не викликають схвалення, адже вони не мають суттєвого впливу на правове регулювання та на правовідносини у сфері гендерної ідентичності.

Імпонує і той факт, що дослідження є науково виваженим, всі позиції є аргументовані. Автор висвітлює радикально-протилежні позиції проте чітко мотивує власну думку та аргументує прийнятність чи несприйняття раніше висвітлених наукових позицій.

**Зауваження і дискусійні положення.** Між тим, не всі авторські тези, твердження і міркування сприймаються як логічний підсумок спостережень, що на достатньому рівні обґрунтовані з теоретичних позицій, здобутків юридичної практики і аналізу нормативного матеріалу. Деякі з них потребують додаткових роз'яснень і уточнень з огляду на сучасний стан та перспективи розвитку правової теорії. У зв'язку з цим, є необхідність зупинитися на певних недоліках дослідження, висунути ряд зауважень критичного характеру.

1. Виводячи ідентичність з контексту більш загального поняття – соціальної ідентичності, все ж таки слід було б провести (хоча б поверхневий) аналіз місця гендерної ідентичності серед інших видів соціальної ідентичності

та вказати на її відмінність від таких, наприклад, як національна, етнічна, культурна, політична, професійна ідентичність тощо.

2. Цілком погоджуємося з дисертанткою в тому, що основною субстанційною патерною ставлення зовнішнього середовища до трансгендерів є ментальні національні особливості, релігійно-моральні норми та культурні традиції. Якраз про них потрібно було ширше вести мову, оскільки проблема є малодослідженою на науковому рівні та неврегульованою на нормативною саме через наявність чіткого дисонансу між нормами моралі та новітніми вимогами доктрини верховенства права та рівності особи в контексті вираження її свободної волі. Вказаним аспектам слід було приділити значну увагу.

3. Питання дискримінації особи за гендерною ознакою практично «червоною ниткою» відображаються в дослідженні. Тому дисертантці доречно було вказати на необхідні нормативні зміни в антидискримінаційному законодавстві стосовно забезпечення рівності осіб за ознакою гендеру, а також розглянути позитивний інституційний досвід низки зарубіжних країн, де функціонує окремий орган – Уповноважений у сфері захисту рівності (Албанія, Великобританія, Норвегія, Чехія, Литва).

4. Недостатнім вбачається якісний аспект практичних впроваджень дисертації. На наш погляд, дослідження, яке вказує на потребу реформування правової політики держави потребує впровадження результатів у діяльність вищих та центральних органів публічної влади (Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я тощо).

**Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.** Наведені зауваження не перешкоджають позитивному ставленню до виконаної Медвідь О.О. дисертації, а здійснений здобувачкою творчий пошук заслуговує на повагу і безумовну підтримку.

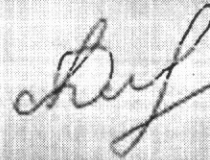
Рецензована дисертація містить раніше не захищені наукові положення та отримані особисто автором нові науково обґрунтовані результати у сфері правової науки, які у сукупності розв'язують важливе науково-прикладне

завдання. Результати дослідження можуть бути використані у законотворчій діяльності, а також у науково-дослідній роботі та навчальному процесі.

Таким чином, дисертаційна робота Медвідь Олександри Олександрівни на тему «Правова політика у сфері гендерної ідентичності в Україні» за своїм змістом, науковими результатами, новизною відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167.

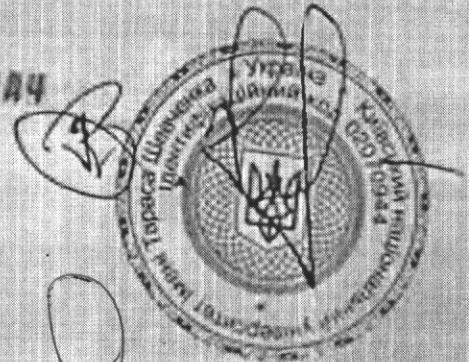
#### ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор юридичних наук, професор,  
професор кафедри конституційного права  
Навчально-наукового інституту права  
Київського національного  
університету імені Тараса Шевченка



Л.М. Дешко

ПІДПИС ЗАСІДАЧА  
ВЧЕНА СЕКРЕТАР НАЧ  
КАРДУЛЬНА Н.В.  
29.11.2021р.



Відсутня отримано  
29.11.2021р  
Голова Вченої ради  
ДП 61.051.029  
проф. Бемов Д.М.

